It has been experimentally proven that the personality development of children with hearing impairments is extremely sensitive to the nature of relationships and relations with other people. Therefore, it is so important to create the necessary conditions for the formation of adequate positive interpersonal relationships of students, to learn how to diagnose and develop them with positive psychological and rehabilitation measures.

It is substantiated that one of the important tasks of development and education of students with hearing impairments is the organisation of a purposeful process of interpersonal relations development. The development of interpersonal interaction in students with hearing impairments involves the professional activity of the entire teaching staff of educational institutions.

Keywords: interpersonal relations, students with hearing impairment, diagnostics, development.

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2024.47.06
УДК 376.091.3:502/504-053.2-056.262

Е.Р. Ковшар
23fsio.e.kovshar@std.udu.edu.ua
https://orcid.org/0009-0005-8746-1540
О.М. Паламар
o.m.palamar@npu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-2982-0558
Т.О. Купріянова
t.o.semenyshena@udu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-2192-1787

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

В статті представлені теоретичні аспекти екологічного виховання, а також формування основ екологічної культури у дітей дошкільного віку з порушеннями зору. Зокрема, вказується на необхідність формування необхідних життєвих установок, спрямованих на цілісний аналіз екологічної ситуації, а також емоційно-ціннісне відношення до природного довкілля, що обумовлює екологічно доцільну поведінку. Автори звертають увагу на те, що екологічне виховання дітей з порушеннями зору дошкільного віку має спиратися на формування у даної категорії дітей правильних уявлень про об'єкти живої та неживої природи. Формування уявлень у дітей про навколишній світ, а на їх основі й екологічної культури дитини, потрібно розпочинати якомога раніше, тобто з перших років її життя, оскільки саме в дошкільному віці в дитини мають бути закладені елементарні основи екологічної культури та знання про екологічно-доцільну поведінку людини. Крім того, освітній процес має будуватися із врахуванням індивідуальних особливостей дітей та із дотримання офтальмо-гігієнічних вимог.

Ключові слова: діти з порушеннями зору, старший дошкільний вік, екологія, екологічне виховання, екологічна компетентність, екологічні казки, екологічна культура, корекційна спрямованість.

Постановка проблеми. З кожним роком світова спільнота все більше стикається з проблемами екологічної кризи. За останній час уряди багатьох розвинених країн прийняли низку законів та постанов, які в перспективі сприятимуть поліпшенню рівня взаємодії людини з природою. Постійно триває процес налагодження балансу в сфері користування природними ресурсами, науковці намагаються знайти шляхи та запропонувати заходи для формування екологічної компетентності суспільства в цілому.

Особливо гостро ця проблема стоїть в Україні, де до загальносвітових екологічних негараздів додалась активна фаза повномасштабної російсько-української війни. Воєнні дії, окрім соціальних, гуманітарних, суспільних та інших проблем, несуть в собі величезну екологічну небезпеку, впливають на довкілля. За даними Міндовкілля та Держекоінспекції за минулий рік в Україні постраждав кожний компонент довкілля – тваринний і рослинний світ, вода, повітря, ґрунт. Наприклад, випалено більше ніж 23 тис. га лісу, забруднено близько 180 тис. м^2 ґрунтів. Після перемоги перед молодими українцями постане глобальне питання збереження екологічного фонду нашої держави. Саме тому вже зараз необхідно створювати умови для виховання екологічної культури суспільства, що

починається ще з дошкільного віку. Отже, актуальність проблеми, яку ми розглядаємо, зумовлена сучасним станом екології, а також необхідністю в подальшому подолати проблеми взаємодії людини з природою, спричинені воєнними діями.

Вирішення екологічних проблем вимагає насамперед перебудови свідомості людей, що неможливе без розвитку екологічної культури. Екологічна культура – це не тільки розуміння важливості проблеми, але і внутрішній стан людини, її діяльність, спрямована на гармонізацію відносин із природою. Формувати екологічну культуру неможливо без екологічного виховання, поширення знань про екологічну безпеку та здоровий спосіб життя, що повинно забезпечуватись з дитинства.

Полегшує вирішення цієї проблеми той факт, що в Україні за останні роки була здійснена переорієнтація навчально-виховного процесу, одним із основних аспектів якого стало екологічне виховання. Згідно з новою редакцією Базового компоненту дошкільної освіти, затвердженого Міністерством освіти і науки України в 2021 році, державний стандарт дошкільної освіти включає освітній напрям «Дитина в природному довкіллі», який, окрім певного рівня знань, передбачає необхідність формування у дитини природничо-екологічної компетентності, емоційно-ціннісного ставлення до природи, формування навичок доцільної поведінки дитини у природі. Ці норми необхідні і тифлопедагогам для навчання та виховання дітей з порушеннями зору.

Аналіз досліджень і публікацій. В різних аспектах питання екологічного виховання дошкільників в своїх наукових працях розглядали Г.В. Бєлєнька, А.М. Богуш, Н.М. Горопаха, Н.М. Кот, К.Л. Крутій, Н.В. Лисенко, Т.С. Науменко, З.П. Плохій, та інші. В дослідженні різних аспектів екологічної освіти та виховання дошкільників або молодших школярів з порушеннями зору можна виділити імена таких науковців, як Ю.О. Войтюк, І.М. Гудим, В.С. Ізотова, Т.М. Костенко, Н.І. Малюхова, О.О. Набоченко, С.О. Покутнєва, Н.О. Рахуба, С.В. Федоренко, Н.С. Царик та інших.

Результати цих досліджень дозволяють з'ясувати теоретичні аспекти екологічного виховання, а також формування основ екологічної культури у дітей дошкільного віку з порушеннями зору, яке полягає в системі життєвих установок, спрямованих на цілісний аналіз екологічної ситуації, а також емоційно-ціннісне відношення до природного довкілля, що обумовлює екологічно доцільну поведінку.

Серед різноманітних методів і форм екологічного навчання та виховання особливе місце посідає використання авторських казок природничого спрямування. Дослідження Г.В. Бєлєнької, Н.М. Горопахи, Н.В. Лисенко, Т.С. Науменко, З.П. Плохій розкривають теоретичні аспекти використання казок у вихованні дошкільників, а також показують їх позитивний вплив на екологічне виховання дітей. Тим не менш, відсутність окремих досліджень, які розкривають теоретичні аспекти та методику використання авторських екологічних казок в процесі природничого виховання дошкільників з порушенням зору робить цю тему актуальною та необхідною як для спеціальної освіти, так і педагогічної практики.

Мета статті. На основі аналізу науково-методичної літератури визначити та висвітлити методичні підходи до екологічного виховання дошкільників з порушеннями зору.

Виклад матеріалу дослідження. Проаналізувавши теоретичні матеріали та дослідження сучасних тифлопедагогів з питання екологічного виховання дітей з порушеннями зору, можемо сформулювати та окреслити методичні рекомендації щодо впровадження природничих казок в освітньо-корекційний процес спеціальних закладів дошкільної освіти для дітей з порушеннями зору.

Казки мають позитивний вплив на виховання дошкільників та формування їх уявлень, тому що окрім когнітивного впливу, звертаються до емоційної сфери дитини [1; 9]. У вигляді різноманітних образів діти краще фіксують в своїй пам'яті поняття та об'єкти, а емоційна реакція на об'єкт суб'єктивує їх досвід знайомства та взаємодії. Для того, щоб отримати позитивні результати екологічного виховання, робота повинна проводитись на рівні і дошкільного закладу освіти, і сім'ї.

Першочерговими завданнями тифлопедагога, який працює з дошкільниками з порушеннями зору мають бути: формування у дітей основних природничих уявлень про навколишній світ живої та неживої природи, закріплення цих знань через співвідношення та зв'язок різних природніх об'єктів та організмів, створення чіткої концепції цілісності природи, взаємовпливу людини і природного середовища, формування основних навичок доцільної поведінки в природі, розуміння правил поведінки та позитивного ставлення до світу природи [2; 3; 9].

Для виконання цих поставлених завдань необхідно, щоб провідним видом діяльності педагога та дитини стало повсякденне спілкування з використанням матеріалу казок [4; 6]. Для цього можливо використовувати такі методи як читання та розповідання казок, спілкування з дітьми на основі змісту казки, різноманітні дидактичні або акторські ігри за темою казки, а також не стандартні форми взаємодії з казкою (переписування, перевертання казки, поєднання двох і більше сюжетних ліній, вигадування нових героїв, перенесення героїв з однієї казки в іншу, переписування характеру героїв, продовження казки, зміна часових чи просторових меж тощо), творча робота (малювання, ліплення, збирання природних матеріалів тощо).

Важливою частиною включення казки у виховний процес для дітей з порушеннями зору є підготовка до сприймання [7; 8]. Для цього педагог має підготовити дітей до того, про що буде йти мова у казці, вивчити з ними природничі об'єкти, підготувати тактильні або наочні матеріали, підготувати звуковий супровід для того, що занурити дитину в казкову атмосферу. Тифлопедагог повинен визначити чи відповідає казка віку та знанням дітей, продумати бесіду та питання, які можна задати дітям, прочитувати казку виразно, емоційно, відповідно до кожної дійової особи, поєднати зміст казки з реальним світом тощо. Для незрячих дітей, щоб уникнути вербалізації сприймання, важливо підготувати матеріали для дотикового вивчення, поєднувати роботу з казкою разом зі спостереженнями та прогулянками в природі, милуваннями природою, проходженням екологічних стежок, екскурсіями в різні природні середовища, контактний зоопарк, ліс [6].

Важливо використовувати казки у системі: від більш простого до складного. 1 етап – уривки чи короткі казки про живі організми чи явища природи з позитивним емоційним фоном; 2 етап – короткі казки про різних тварин, елементи неживої природи, явища природи для розширення знань дошкільників; 3 етап – казки про те, як пов'язані між собою живі організми і без чого вони не можуть існувати; 4 етап – казки про системність, цілісність, ієрархію природи; 5 етап – казки про взаємозв'язок людини і природи, інтеграція казок в різноманітні ігри, нетрадиційні методи роботи з казкою.

Усі встановлені завдання виконуються поступово, по мірі того, як дитині вдається оволодіти більшим об'ємом матеріалу [5]. Періодично варто перевіряти, чи відрізняє дитина фантастичні речі від реальних. Таку перевірку можна робити в ході бесіди чи обговорення, або ж за допомогою дидактичної гри «Правда чи ні?».

Важливо скласти план, за яким тифлопедагог буде включати казки в роботу. В плані має бути описаний перелік казок, їх наукова основа, які природничі уявлення у дітей формуються, можливість встановлення ціннісного та емоційного ставлення до природи, до яких видів роботи можна включити казку. Часто так буває, що одну й ту саму казку можна використовувати на різних етапах виховного процесу: спочатку окремі частини, уривки про різні природні об'єкти чи явища, потім як цілісний твір про взаємозв'язок природних елементів, пізніше як сценарій до театралізованої вистави або як простір, в якому діти виявляють свою фантазію і вигадують нові історії.

Для роботи з дошкільниками, які мають порушення зору, щодо їх екологічного виховання пропонуємо використовувати збірку природничих казок «Чарівний промінь». В цій книзі представлені твори для дітей дошкільного віку разом з визначенням наукової складової кожної казки, що є досить зручним для планування освітньо-корекційного процесу.

Взаємодія з казкою на заняттях екологічного спрямування має свою специфіку роботи для дітей зі зниженим зором та незрячих дітей. У роботі з дітьми, які мають знижений зір варто особливу увагу приділити вибору та використанню наочного матеріалу із врахуванням офтальмо-гігієнічних вимог, звуків природи, збільшуваних приладів. Для незрячих дітей варто передбачити можливість обстежити об'єкти сприймання із врахуванням збережених аналізаторів [2, 3]. Необхідно користуватись засобами корпуспедії – пояснювати взаємозалежні речі на основі свого тіла, в групових іграх вибудовувати схеми та просторове розташування об'єктів.

В процесі організації занять з екологічного виховання варто приділяти увагу постановці та вирішенню проблемних запитань. Це добре поєднується з елементами казкотерапії, коли діти вигадують казку на основі пережитого досвіду. Після прогулянки чи екскурсії педагог може запропонувати обговорити якусь проблемну ситуацію. Наприклад, що не можна зривати пелюстки у квіток, які цвітуть. Для цього слід визначити: чому у рослини є квітка, чому вона яскрава та має приємний запах, що буде, якщо квітку зірвати, як можна убезпечити квітку від негативних наслідків

взаємодії з нею. Після такого обговорення діти можуть вигадати казку про вигаданого персонажа, який потрапив у схожу ситуацію, але вже вирішити її згідно з правилами природокористування та охорони екологічного середовища. Таким чином, негативний досвід дітей перетвориться на позитивний і вони з користю запам'ятають цей урок.

Таким чином, інтегруючи казки у виховну роботу групи дошкільників з порушеннями зору, потрібно включати їх поступово, можливо з періодичними повтореннями казки, з постійним обговоренням та спілкуванням з дітьми з приводу змісту казок, тих чи інших дій персонажів, з використанням наочних матеріалів.

Для кращого розуміння казкових сюжетів слід використовувати моделі природних об'єктів (тварин, рослин, джмелів, сов та ін.). Це можуть бути об'ємні моделі тварин, рослин, дерев, створені з різних матеріалів. Діти можуть їх торкатися та обстежувати під час обговорення казки.

Використання дидактичних ігор, таких як «Ланцюжок», дозволяє дітям із порушеннями зору усвідомити взаємозв'язки у природі через дотикові або аудіальні стимули.

Після прослуховування або обговорення казки важливо проводити бесіду з дітьми, які мають порушення зору, де вони можуть висловлювати свої думки про почуте. Педагог може задавати питання, що допоможуть дітям краще зрозуміти взаємозалежності в природі, підкріплюючи їх простими прикладами з казки.

Для розвитку екологічного мислення можна створювати сценарії, у яких діти вирішують, як зберегти природу або допомогти її мешканцям. Наприклад, в обговоренні казки про сову можна запитати: «Що буде, якщо зникнуть миші? Як це вплине на сову та інші рослини й тварини?».

На заняттях з екологічного виховання можна використовувати різноманітні ігри та дидактичні завдання, які допомагають дітям дошкільного віку сформувати більш точні уявлення про природу, про взаємозв'язки в ній і розвивати дбайливе ставлення до навколишнього середовища. Для дітей з порушеннями зору важливо враховувати особливості сприймання інформації, яка надходить через інші невізуальні системи, зокрема слухові, тактильні, нюхові, мовленнєві.

На основі авторських казок природничого змісту можна будувати заняття з екологічного виховання. На прикладі казки В. Біянкі «Сова» можемо побудувати заняття щодо вивчення взаємозв'язків у природі. Мета такого заходу - розвивати уявлення дошкільників з порушеннями зору про харчові ланцюги та важливість збереження екологічної рівноваги. Протягом заняття вихователь пояснює, як порушення одного з елементів вплине на весь ланцюг.

Для успішності екологічного виховання потрібно не тільки читати і обговорювати авторські казки. Можна використовувати популярні зарубіжні твори, брати фрагменти з них: так у казці Г.К. Андерсона «Дюймовочка» наявні цікаві описи водяних рослин, їх середовища існування, особливості зовнішнього вигляду крота, його пристосування до проживання під землею. У казці А.О. Мілна про Віні-Пуха головний герой використовує зелену та блакитну кульки під колір неба і листя, щоб його не помітили бджоли, коли він лізе до них у дупло. Цей сюжет може допомогти вихователю пояснити яку роль відіграє забарвлення у житті живих організмів.

Особливо дієвими є зустрічі дітей з казковими персонажами. Часто вони беруть активну участь в діалозі зі своїми героями, з великим інтересом слухають їх розповіді, відповідають на питання, пояснюють те, що знають самі. Також можна використовувати техніку аналізу казкової ситуації з погляду різних героїв. А також техніку «казкових запитань», які можуть стосуватись поведінки героїв, їх характеру та поглядів.

Також важливо навчити дітей самостійно створювати екологічні казки. Вигадуючи власні екологічні казки, діти вправляють власну здатність до екологічного мислення, усвідомлюють собі природні взаємозв'язки та зв'язок людини з довкіллям.

Створення казок буде можливим, якщо тифлопедагог заохочуватиме і направлятиме фантазії дошкільників. Педагогічний процес створення казок проходить кілька етапів. Спочатку вихователь активно бере участь, допомагає дітям спрямовувати їхні думки та пояснює принципи створення казкових історій. З часом роль педагога зменшується, а самостійність і активність дітей зростає. Проте його завдання залишається важливим: він обирає тематику, надає підказки у вигляді слів чи запитань, які стимулюють дитячу уяву, допомагає будувати дії в рамках екологічної тематики та підводить до завершення сюжету.

Дитячі казки несуть пізнавальний характер: вони містять інформацію про різні природні явища, їх взаємозв'язки та наслідки порушення цих зв'язків, а також про екологічну грамотність і раціональне використання природних ресурсів. Важливо, щоб у таких казках поєднувались як набутий дітьми досвід, так і нові знання про природу, зберігаючи при цьому їх казковий характер, а не перетворюючись на простий опис побаченого.

Створення екологічних казок може відбуватися у різних формах. Педагог може використовувати асоціативні слова, що стимулюють дитячу фантазію. Поштовхом для вигадування історій може стати будь-яке випадкове чи неправильно сказане слово, складне слово або слово із доданим префіксом чи суфіксом. Наприклад, є слово «напівмісяць», а що, якби існували «напівречка» чи «напівліс»? Дітей можна запросити описати цього незвичайного казкового персонажа, його життя, поведінку та пригоди.

Також можна застосувати метод «переписування» казки, коли відома історія розповідається по-новому. Герої можуть залишитися ті самі, але з'являється новий персонаж або додаткова інформація. Наприклад, в історію про Червону Шапочку можна ввести представника товариства захисту казкових героїв, а Вовк стане одним із рідкісних видів, що залишилися в лісі. Для створення такої казки діти будуть використовувати свої знання про зникнення тварин і важливість їхнього захисту, а також про роль хижаків у природі. Інший варіант – Червона Шапочка стає членом товариства юних захисників природи.

Також можна ефективно використовувати особливості персонажів для створення казкових історій. У екологічних казках поведінка героїв та розвиток сюжету можуть бути обумовлені властивостями матеріалів, з яких вони зроблені.

Якщо тифлопедагог хоче, щоб спільна творчість дітей завершилася створенням казки, яка допомагає засвоїти певний матеріал, необхідно спланувати її сюжет. Педагог може запропонувати персонажів, а діти вигадуватимуть їхні пригоди.

Для дітей, які тільки починають складати казки, важливо, щоб їхні твори стали помітними. Тому варто записувати дитячі казки, зачитувати їх (з дозволу авторів) на заняттях, створювати саморобні книжки в тому числі тактильні. Це підтримає інтерес дітей до подальшої творчості.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Для ефективного впровадження методики роботи з авторською казкою, що має природознавчий зміст, в заняття з дошкільниками, які мають порушення зору, важливо дотримуватись певних педагогічних умов. Серед них: залучення казки у спілкуванні з дітьми в різних видах діяльності, що стосуються екологічного виховання; використання тактильних матеріалів і звукових ефектів під час роботи з казкою; організація казок у структурованій системі та послідовності, відповідно до етапів навчання; узгодження позицій педагогів і батьків щодо застосування казок у процесі екологічного виховання дітей з порушеннями зору. Основна ідея методики полягає в тому, що під час роботи з казками у дітей поступово формуються та розширюються уявлення про різноманітні об'єкти та явища природи. Це сприяє усвідомленню зв'язків і залежностей у природному світі, розумінню цілісності природи, а також розвитку позитивного емоційного ставлення до неї. Ключовою формою роботи стало щоденне спілкування вихователя з дітьми, яке супроводжувалося використанням казкових матеріалів. Найцікавішими методами виявилися творчі та нетрадиційні, такі як: «біном фантазії», «перевернення» казки, створення «салату» з казок, продовження казки дитиною, вигадування нового закінчення, казка в заданому напрямі, казки «навпаки», гра-казка, театралізації, драматизації, використання елементів корпуспедії тощо.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення можливостей використання авторських казок про природу на більш ранніх етапах розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору (середній дошкільний вік), а також розширення різноманітності методів, які можна застосовувати в роботі з казками, враховуючи специфіку їх використання в контексті індивідуальних особливостей дітей з порушеннями зору, а також дослідження питання залучення батьків в цей процес, з формуванням їх екологічної компетентності.

Список використаних джерел:

1. **Бєлєнька, Г.В., & Конюхова, Т.С.** (2009). *Казки про природу. Чарівний промінь*. Київ : Слово. 2. **Гребенюк, Т.М., Сасіна, І.О., & Купріянова, Т.О.** (2021). Особливості розвитку словникового запасу старших дошкільників зі зниженим зором в процесі ознайомлення з природою. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П .Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 41, 26–33*. Режим доступу: https://cutt.ly/50xiUak 3. **Ковшар, Е.Р.** (2024). Використання казок в процесі екологічного виховання дітей дошкільного віку з порушеннями зору. (Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеню магістра. Український державний університет імені Михайла Драгоманова). Київ. 4. **Мельник, В.І.,** & **Гребенюк, Т.М.** (2021). Корекційна спрямованість освітнього процесу для дітей з порушеннями зору. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи, 84 (т. 2).* Режим доступу: https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/36822 5. **Науменко, Т.С.** (2008) *Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки.* (Дис. канд. пед. наук). Київ. 6. **Дужук, С.Т.** (2007). Використання казки в екологічному вихованні дошкільнят. *Дошкільне виховання*, *6*, 38-39. 7. **Плохій, З.П.** (2010). *Формування у дітей дошкільного віку екологічної культури (теоретичні та методичні аспекти).* Київ : Персонал. 8. **Рахуба, Н.О.** (2015). *Особливості формування уявлень про неживу природу у дітей старшого дошкільного віку зі зниженим зором*. (Дис. канд. пед. наук). Київ. 9. **Роман, О.В.** (2015). *Роль казки у вихованні екологічної культури у дошкільнят. Виноградівський дошкільний навчальний заклад №9*. Виноградів. 10. **Synova, I., Tarasun, V., Sasina, I., Grebeniuk, T., Glushenko, K.** (2021). Study of the Characteristic Mental Development Features of Primary School Students with Vision Impairments. Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment. *Vol. 9*, 5, Scopus. https://doi.org/10.6000/2292-2598.2021.09.05.9

References:

1. **Bielienka, H.V., & Koniukhova, T.S.** (2009). *Kazky pro pryrodu. Charivnyi promin*. Kyiv : Slovo. [in Ukrainian] 2. **Hrebeniuk, T.M., Sasina, I.O., & Kupriianova, T.O.** (2021). Osoblyvosti rozvytku slovnykovoho zapasu starshykh doshkilnykiv zi znyzhenym zorom v protsesi oznaiomlennia z pryrodoiu. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P .Drahomanova. Seriia 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia. Vypusk 41*, 26–33. Rezhym dostupu: https://cutt.ly/50xiUak [in Ukrainian] 3. **Kovshar, E.R.** (2024). Vykorystannia kazok v protsesi ekolohichnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku z porushenniamy zoru. (Kvalifikatsiina robota na zdobuttia osvitnoho stupeniu mahistra/ Ukrainskyi derzhavnyi universytet imeni Mykhaila Drahomanova). Kyiv. [in Ukrainian] 4. **Melnyk, V.I., & Hrebeniuk, T.M.** (2021). Korektsiina spriamovanist osvitnoho protsesu dlia ditei z porushenniamy zoru. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriia 5 : Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy 84 (t. 2).* Rezhym dostupu: https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/36822 [in Ukrainian] 5. **Naumenko, T.S.** (2008) *Ekolohichne vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy avtorskoi kazky*. (Dys. kand. ped. nauk). Kyiv. [in Ukrainian] 6. **Duzhuk, S.T.** (2007). Vykorystannia kazky v ekolohichnomu vykhovanni doshkilniat. *Doshkilne vykhovannia*, 6, 38-39. [in Ukrainian] 7. **Plokhii, Z.P.** (2010). *Formuvannia u ditei doshkilnoho viku ekolohichnoi kultury (teoretychni ta metodychni aspekty)*. Kyiv : Personal. [in Ukrainian] 8. **Rakhuba, N.O.** (2015). *Osoblyvosti formuvannia uiavlen pro nezhyvu pryrodu u ditei starshoho doshkilnoho viku zi znyzhenym zorom*. (Dys. kand. ped. nauk). Kyiv. [in Ukrainian] 9. **Roman, O.V.** (2015). *Rol kazky u vykhovanni ekolohichnoi kultury u doshkilniat. Vynohradivskyi doshkilnyi navchalnyi zaklad №9.* Vynohradiv. [in Ukrainian] 10. **Synova, I., Tarasun, V., Sasina, I., Grebeniuk, T., Glushenko, K.** (2021). Study of the Characteristic Mental Development Features of Primary School Students with Vision Impairments. Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment. *Vol. 9*, 5, Scopus. https://doi.org/10.6000/2292-2598.2021.09.05.9 [in English]

Kovshar E., Palamar O., Kupriianova T. Methodological approaches to ecological education of children with visual impairments.

The article presents theoretical aspects of environmental education, as well as the formation of the foundations of environmental culture in preschool children with visual impairments. In particular, it points out the need to form the necessary life attitudes aimed at a holistic analysis of the environmental situation, as well as an emotional and value-based attitude to the natural environment, which determines environmentally appropriate behavior. Among the various methods and forms of environmental education and upbringing, the use of author's fairy tales of a natural direction occupies a special place. The authors formulated and outlined methodological recommendations for the introduction of natural fairy tales into the educational and correctional process of special preschool educational institutions for children with visual impairments. The authors draw attention to the fact that environmental education of preschool children with visual impairments should be based on the formation of correct ideas about objects of living and inanimate nature in this category of children. The formation of children's ideas about the world around them, and on their basis the child's ecological culture, should begin as early as possible, that is, from the first years of his life, since it is in preschool age that the elementary foundations of ecological culture and knowledge about environmentally

responsible human behavior should be laid in the child. In addition, the educational process should be built taking into account the individual characteristics of children and compliance with ophthalmological and hygienic requirements. The main idea of the methodology is that while working with fairy tales, children's ideas about various objects and phenomena of nature are gradually formed and expanded. Further research should be aimed at studying the possibilities of using author's fairy tales about nature at earlier stages of development of preschool children with visual impairments, as well as expanding the variety of methods that can be used in working with fairy tales, taking into account the specifics of their use in the context of the individual characteristics of children with visual impairments.

Keywords: children with visual impairments, senior preschool age, ecology, environmental education, environmental competence, environmental fairy tales, environmental culture, correctional orientation.

DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2024.47.07
УДК 316.647.82-056.26:94

О.І.Мельничук
o.i.melnychuk@udu.edu.ua
https://orcid.org/0009-0006-4607-9553
Т.М. Гребенюк
t.m.hrebenyuk@udu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-8919-087X
Л.Г. Медведок
l.h.medvedok@npu.edu.ua
https://ORCID ID: 0000-0002-6581-8773

ЕЙБЛІЗМ ТА ЙОГО МІСЦЕ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Аблеїзм є різновидом дискримінації, за якого особи з непорушеним психофізичним розвитком розглядаються як нормальні та вищі за людей з обмеженими можливостями, що призводить до упередженого ставлення до останніх. Ця проблема є надзвичайно актуальною для світової та української науки. Ейблеїзм як ідеологія прагне вкоренитися в науці та змінити самі її основоположні засади. Запропоновано шляхи утвердження та захисту концептуальних основ спеціальної та інклюзивної освіти від негативного впливу ейблеїзму як ідеології. Концептуальна основа спеціальної та інклюзивної освіти повинна мати спільну мову з концептуальною основою етики як такої. Світська етика здебільшого базується на здатності відчувати задоволення і біль. Так, деякі відомі сучасні дослідники дотримуються позиції, що з об'єктивної та моральної точки зору життя деяких людей з обмеженими можливостями є менш розвиненим і цінним, ніж життя певних тварин, які можуть відчувати вищий рівень задоволення і болю, ніж деякі люди з обмеженими можливостями. У цьому дослідженні наводяться аргументи, взяті з досвіду навчання дітей з обмеженими можливостями, на користь того, що вони є рівні особистості, як і всі люди, і не нижчі за будь-яких людей чи інших живих істот. Одним із найпереконливіших аргументів є те, що люди навіть із найсерйознішими вадами мають принаймні кілька виняткових людських характеристик. Іншим твердженням є те, що особистості можуть породжувати лише особистості. Почуття прихильності і співчуття, яке виникає до людей, зазвичай перевищує співчуття до тварин. Якщо ми не можемо пояснити природу людської свідомості в цілому, то говорити про її відсутність у деяких людей з обмеженими можливостями буде передчасно. Теза, яка полягає в тому, що всі люди з інвалідністю є індивідуальностями, суттєво захищає життя цих особистостей, підвищує цінність спеціальної та інклюзивної освіти, самосвідомість представників цієї професії та моральну свідомість усього суспільства в цілому.

Ключові слова: ейблізм, дискримінація, академічний ейблізм, люди з порушеннями психофізичного розвитку, спеціальна педагогіка, дослідження інвалідності, мораль, моральне ставлення.

Постановка проблеми. Ейблізм, або, в широкому сенсі, дискримінація осіб з психофізичними порушеннями, набув високого рівня уваги у сучасних дослідженнях, особливо західних, але й для української науки дана тема є актуальною. Причинами для цього є: осмислення того факту, що люди з порушенням психофізичного розвитку становлять дуже високу кількість – за даними соціології, приблизно 15 % від усього населення Землі; збільшення уваги у сучасному світі та науковій спільноті до проблеми толерантності, дискримінації, рівності серед усіх людей; розвиток суспільства нового типу, відмінного від традиційного, зі значними змінами у соціально-економічних відносинах, що робить